

Jasenka Lalović

**BA
STA
DUR**

Čovek koji voli – veruje

— Laguna —

Copyright © 2023, Jasenka Lalović
Copyright © ovog izdanja 2023, LAGUNA

*Posvećeno muškarcima koji su obilježili moj život.
Ocu Bošku, supruhu Goranu i sinu Luki.*

NEKA DECENIJA PRIJE 1900. SKADARSKO JEZERO

Prve slike koje pamti sezale su u maglovito, rano djetinjstvo dok se još uvijek čvrsto držao za majčine skute. Uspomene koje zaglave na ivici sjećanja lako izgube boje, stope se sa osjećajem koji se nekada ponio i zahvaljujući njemu preteknu kroz vrijeme. Sad bi mogao da prepozna njenu koščatu šaku i neobično tople, skoro vrele dlanove. Činilo mu se da se u njima skriva natprirodna sila koja sve umiruje, liječi i dovodi u red. Mnogo godina kasnije, kad god bi pomislio na majku, osjetio bi da mu se stežu grudi, cijedeći iz oka krupnu kap.

Niko je bio najmlađi od petero djece, tri starija brata i sestre sa kojom je podijelio utrobu. Nekim čudom Božjim rodio se dan poslije nje, uz pomoć Vidosave, nahijske babice, koju su pozvali čim je postalo jasno da majka nakon porođaja nosi još jedno dijete. Neko vrijeme bio je bez naznake života i nijesu se mnogo nadali da će slabašno tijelo uspjeti da pretekne. Zvuk, tek nalik plaču, promolio se baš kad su u daljini zasijevale munje. Neki su u tome vidjeli znak da će dijete preživjeti i da će sigurno biti darivano brzinom i snagom prosvjetljenja, poput munje, dok su drugi samo odmahivali rukom na njihove riječi, sumnjajući da će ikada u njemu biti skoposti da se dignu na noge.

Neki ljudi žive u inat životu i svemu što im donese, obično po ne mnogo darežljivom usudu koji je zapisan ko zna gdje i kad. Od prvog dana u dječaku se nazirala klica prkosa koja ga je gonila da pretekne druge, pa i sebe. Da li želja da stigne i prestigne braću u vještinama ili pritajena kivnja što je njegovo stasavanje pratilo vječito dijeljenje svega napola sa sestrom, načinili su od Nika čovjeka koji je u svemu vidio komadić nepravde, spremnog da zarad inata pomjera svoje granice. Znao je da za zeru duže istrpi dječaćki bol kad bi se udario, ljeti je za po katun dalje od ostalih čobana gonio grla uz planinu, inatom je učio bolje i više od svih ostalih đaka, ostavljajući iza sebe u znanju stariju braću. Jedino se sa sestrom nije nadmetao. Koliko mu se nekada činilo da mu je oduzela od majčinog zagrljaja i podoja, toliko je kasnije osjećao da je ugrabio veći komad njene ljubavi. Iako se nikada o tome nije glasno govorilo, svi su znali da je majka bila slaba na Nika, mada se trudila da sve majčinski dijeli na ravne časti. Nehatom, vazda bi joj zaigralo oko kad ga pogleda, a usne se krivile u osmijeh dok bi mu osluškivala glas. Isprva je mislio da je zarad toga što je jedva pretekao kad se rodio, da bi dosta kasnije saznao da je likom bio kopija njenog brata, koji se davnih dana, nakon porodične svađe, spakovao i zauvijek otišao. Mati je bila curica kad ga je posljednji put vidjela. Dugo se o njemu ništa nije znalo. Neki su zborili da je poginuo na Grahovskom polju kad su se tukli sa Turcima, dok je po drugima uspio da se tajno ukrca na brod i završi u australskim rudnicima u okolini Perta. Kako god, o njemu se nije pričalo, jer onaj ko lako odustaje od krša na kome se rodio, ne zaslužuje da se spominje. Ponekad je tako bolje, jer zapisi o nekima budu i ostanu najgora kletva.

Upamtio je djetinjstvo po ustajalom mirisu jezera i njegovim neobično naglim smjenama godišnjih doba. Njih su, kalendarski precizno, pratili dolasci velikih jata ptica koje bi s jeseni, duž obale i kamenitih hridi, skupljale snagu pred dug put ka južnim krajevima i iznova se na njima odmarale, nakon

povratka sa prvim danima proljeća. Pomno je pratio njihova kretanja, tačno znao mjesta gdje se skrivaju, od kojih stana-rica im prijete opasnost, prepoznavao kako se koja oglašava, gdje liježu i čuvaju jaja od svakojakih grabljivica. Volio je taj čudnovati svijet. Vidio je u njima slobodu neograničenu ljudskim koracima, zavidio im na visinama ka kojima bi se vinule, priželjkujući da jednom i sam savlada daljine koje su osvajale.

Živjeli su u prostranoj kući sazidanoj uz zaravljenu stijenu malo poviše džade, okrenutoj tako da se pogledom lako hvatalo s kraja na kraj velikog jezera. Bio je siguran da se na tom dijelu zemaljske kugle Bog malo duže zadržao i poigrao, pokušavajući da spoji ono što mu na drugim mjestima nije uspjelo. Sivilo okolnih planina stapalo se sa pitomim bojama jezera u kome se nazirao odraz svih nijansi neba. Ljuti krš lako je usisavao vrelinu ljetnjih jara i dugo isijavao toplinom, kao da je njome pokušavao da se izbori sa jalovošću na koju je bio osuđen. Niku se ponekad činilo da se za samo jedan dan obrne vrijeme, da za samo jedan prelet ptica nestanu boje i sve poprimi sivkastu nijansu lišenu života. Nalik Prokletijama, čiji obronci su se nazirali sa druge strane jezera i koje su oduvijek u Niku izazivale nemir. Bilo je u njima nečeg tajnovitog i pomalo zastrašujućeg, što ga je u isto vrijeme mamilo i uznemiravalo, kao da se u njima skrivao posve drugačiji život, daleko od ljudskog oka. Snovi su ga često odvodili baš na tu stranu. Zaticao se tada na visokim stijenama, izdignut iznad mračnog ambisa, ostajao dugo zaglavljnjen u niskim pećinama ispod čijeg svoda je jedva disao, gubio se po strmim kozjim stazama dok se ispred njega razvlačila gusta magla, a iza zbijale guste, trnovite drače, ne puštajući ga da se vrati. Nekim čudom košmarni snovi uvijek bi se nastavili tamo gdje se prethodni zaustavio. Ponekad mu se činilo da živi dva uporedna života. Onaj na javi i onaj drugi koji ga je dušom vodio dalje od onog što je kočilo njegovo tijelo. Osjećao je da dušom pripada planinama i ma koliko da se trudio da taj osjećaj umiri gledanjem u mirnu jezersku

vodu, nije uspijevao. Uporno je pokušavao da nasluti tragove života ispod snijegom okovanih vrhova i činilo mu se da su se uvijek mogli naslutiti. Klica života najснаžнија је тамо гдје се чини да живота нема. Баš тамо она се најлјепше буди. Никада није био начисто да ли му је милије кад планина накратко оживи за vrijeme još краћег лјета, кад zazeleni, добије mirise, preda svoje pašnjake čobanima sa stadima ili u vrijeme kad se povuče u себе i sakrije ispod ledene bjeline. Та surovost izazivala је u njemu divljenje smješano sa strahovima koja obično prate misli djeteta, vazda obuzete svakojakim karakondžulama, kojima su ih stariji strašili, ne bi li tako umirili njihove nemirluke. Strahovi mame čovjeka i gone ga da se sa njima suoči ne bi li ih savladao.

OKO 1900. GODINE. OBALA ŠKADARSKOG JEZERA

Niko je stasao u momka ne toliko lijepog lica, koliko stasa. Koščate obraze i za muškarca neobično krupne oči boje meda uokvirila је gusta kosa, poput grive, koju је mimo običaja za то vrijeme, još od najranijih dječачkih dana, vezivao u rep. Mnogi su ga zbog toga zadirkivali, zboreći da је poput curice. Otac se ljutio, mati ga је nagovarala da се podišša kao ostala muška čeljad, ali nije htio ni da чује. Tvrdio је da mu је jedne prilike došla čudna žena u san, obučena od glave do pete u bijelo, i da mu је rekla ako mu kosa ikad bude kraća od ramena, da će mu се desiti da gleda a ne vidi, da sluša a не чује, da će ođiti zemljom a da ijedan korak не napravi, zboriće a ništa reći neće. Kad је mati то чула, zabranila је da iko ikad više spomene šišanje Nikove kose. Džaba се otac i dalje ljutio, Niko је tjerao po svome, a koliko је u njegovoj priči bilo istine, nikad се nije saznalo.

Dođe dan kad se ukrste ljudski putevi, poslije kojeg ništa ne ostane isto i nikad se ne bude načisto da li bi se opet tuda krenulo kad bi se vrijeme unazad vratilo. Bolje što je tako. Jedne prilike, kad se vraćao iz obližnjeg sela, izdaleka je primijetio kako mu u susret dolaze dvije žene. Starija je krupnim koracima grabila uzbrdicom ne osvrćući se na mladu djevojku koja se iza nje saplitala, plekajući nogama od umora. Kad im se primakao, Niko zastade ne bi li im bolje osmotrio lica. Starija žena ga oštro presječe pogledom. Očigledno je zbog nečeg bila ljuta i nije joj bilo do razgovora.

– Pomoz Bog, dobra ženo – viknu Niko glasnije no je mislio. Ono *dobra* dodade ne bi li je odobrovoljio.

– Bog ti pomogo. Ajde, Zoro moja, poitaj malo. Vazda li ti je duša u nos – za toliko žena ugrabi da se okrene i podvikne.

– Ne mogu prije. Od jutros nijesmo stale. Počinimo malo, ako Boga znaš – primicala se djevojka po godinama bliža djetetu nego ženi.

– Smrknuće se prije no stignemo. Ajde, koporni malo. Nećemo nikad! – tek sad se naslutila zera brige u njenom glasu.

– De ste pošle? Ne sjećam se da sam vas dosad vidio na ove bande – Niko jedva odvoji pogled od djevojačkog lica. Osjetio je kako mu izbijaju crveni pečati po obrazima.

– Dolazimo od Krajine, a do noći treba da stignemo do Crmničkog polja. Rekoše da traže ko može da im okopava vinograde i krtolu. Voljne smo da rabotamo.

– Imate još dosta do polja – Niko kradom ponovo pogleda u Zoru. Nikad ništa ljepše nije vidio.

Cijelu tu noć igralo mu je pred očima Zorino lice. Činilo mu se da iz njega isijava toplina koju nikad prije, a ni poslije, nije osjetio. Za tren potpuno mu je smutila svijest i zamislila ga. Poslije tog dana počeo je da traži svakojake izgovore ne bi li krenuo put Crmničkog polja, nadajući se da će ponovo sresti lijepu Zoru. Bila je druga polovina juna mjeseca kad su

im se ponovo ukrstili putevi. Zateče je uz Virski most kako čeka majku, dok je pregovarala oko rabote sa jednim starijim čovjekom. Naćulio je uvo i čuo kako nudi da ostanu kod njega u službu do Mitrovdana, a da će im zauzvrat platiti hranom i spavanjem u konobi pored stoke. Ako se pokažu, možda zarade i neki florin. Niko se razbjesnio. Dobro je znao čovjeka što im je nudio najam. Rako je bio sklon intrigama, kocki i lakoj zaradi. Nije važio za čovjeka od riječi. Spominjalo se da je jedne prilike na tri mazge prošvercovao duvan iz Albanije i uspio da ga preproda risanskim trgovcima po trostruko većoj cijeni. Nakon toga se opario i od siromašnog smutljivca preobratio u lukavog gazdu bez mnogo savjesti. Dok se mati dogovarala, Zora je strpljivo čekala, kičme slijepijene uz kameni zid mosta, pogleda uperenog u mutnu jezersku vodu.

– Opet ti – odade se da ga je prepoznala.

– Opet ja. Imaš li što protiv? – da je mogao, otkinuo bi sebi jezik. Iz njega bi se oglasila drskost kad najmanje treba.

– Nemam, mada bolje da te ne vide da zboriš sa mnom – Zorin glas bio je utišan strahom.

– Zašto?

– Eto tako.

Nije prošlo mnogo vremena kad su se potvrdile Nikove slutnje da je velika muka ove dvije žene natjerala da krenu iz Krajine. Čuo je da im je gazda Rako, zarad grdnih riječi koje su se o njima prosule, otkazao ugovorenu rabotu dosta prije Mitrovdana. I pored toga Niko nije uspio da sakrije sreću kad su se koji dan kasnije doselile u obližnje selo preko brda. Nastavile su da nadniče po kućama, spremne da obave sve što im se ponudi a da se može časno zaraditi rukama. U nekoliko navrata pokušao je da nagovori oca da uposli nesrećne žene, ali nije htio ni da čuje. Zborio je da u njegovu kuću neće kročit žena za čije dijete se ne zna od koga je. Niko je bio uvjeren da je sve to izmislila pogan od Raka ne bi li se oprao pred narodom za još jednu neljudskost. *Sigurno nije htio da im plati kako su*

se dogovorili i čim je ugrabio dovoljno koristi od nesrećnica, izmislio je priču kako da ih se lakše kurtališe, u njemu sve je kovalo. Loš čovjek u svemu traži svoj odraz, hrani se tuđom nesrećom, izaziva druge na zlo jer tako pronalazi opravdanja za svoje neljudskosti.

Kako je Zora sada živjela dosta bliže, počeo je češće da je viđa. Čak mu se činilo da se ni ona više ne buni kad bi se sreli. Ponekad bi kratko popričali, tek onako, više reda radi. Dešavalo se da ga samo pozdravi, ne prekidajući rabotu u kojoj se tada zatekla. Njemu je i to bilo dosta. Pojio se njenom ljepotom, čvrsto uvjeren da će doći dan kad će smoći snage da stane ispred njene majke i da je zaprosi. Više od svega želio je da se baš Zorom oženi. Mladost je puna opsena. Srce neotrovano izdajama i prevarama spremno je da se otvori na najmanju naznaku topline, zato što još uvijek vjeruje da je život darežljiv. Svako vrijeme ima svoj vakat. Svaka mladost ponese se nadama. Svaka ljubav ima svog junaka koji u nju vjeruje malo više od onog drugog. Oduvijek je tako i tako će biti dok je čovjeka. Rijetko se potrefi da ljubav koja se daje od istoga jednako primi.

Povremeni susreti sa Zorom pojili su Nikovu nemirnu dušu. Usput se učio strpljenju da sačeka dan kad će se sve složiti i doći na svoje mjesto i kad će zauvijek biti sa ženom koja mu je obuzela misli. Nije se obazirao na olajavanja seljana koja nijesu štedjela Mitru, Zorinu majku, samo zato jer je zanjela sa Albancem kojeg je iskreno zavoljela i koji je kasnije odbio da prizna da su se ikad sreli i sastali. Optužio ju je da je pokušala da mu ukalja obraz i pomoću mita izdejsstvovao kod skadarskog kadije da je u poodmakloj trudnoći protjeraju iz grada. Neko vrijeme se krila od naroda, posebno se trudila da ostane podalje od porodice onog Albanca, strahujući od ogovaranja koja se lako prosu, a teško se ili nikako ne zaborave. Kako je rodnom bila iz okoline Fundina, dobro je znala običaje i da joj u rod nema povratka jer im je udarila na obraz. Glibava riječ brzo raste do bruke, još brže oglase kroz narod, uz prišivanje

repova glibave mašte. Bruka se ženama ne oprašta. Ono što se muškima oduvijek gledalo kroz prste, žene nose kao biljeg dok su žive, pa i iza toga. Prenese se na potomstvo poput zlog usuda od kojeg se svi klone i okreću glavu. Prognana Mitra, sa stomakom do zuba, odlučila je da krene niz Bojanu, prema Krajini. Tamo je rodila Zoru. Prihvatila je svaku rabotu koja bi joj se ponudila. Nije se libila ni one najteže, samo da prehrani sebe i dijete. Godine su brzo prolazile i taman kad se činilo da je konačno našla mir sa kćerkom, do žene kod koje je tada služila svratila je u goste njena dalja rođaka rodom iz okoline Skadra. Čim je prepoznala Mitru, pohita da ispriča njenu bruku. Prije no što se smrklo, crnu ženu sa kćerkom istjerali su iz kuće, uz vrisku gazdarice da više nikada noga nečestite žene neće preskočiti prag njene kuće. Tako su krenule za Crmnicu. Nekim ljudima nije dato da se ikad smire na jednom mjestu i dok je u njima snage da koporu, oni traju. Čini se da cijelog vijeka tragaju za komadićem sreće koja im stalno izmiče. Čergarsku dušu mnogi ponesu mimo čerge. Žive svoje dane, ne znajući gdje će ih zateći noć.

Svako se jednom nađe nasred raskršća, na mjestu na kome treba da prelomi, na koju stranu valja da krene. Koju god da izabere, svaka se čini jednako tajnovita. Zaludu su kasnija pre-mišljanja, kajanja, uzalud su vraćanja unazad. Bila rabota.

To jutro, čim je svanulo, Niko pohita iz kuće. Cijelu prethodnu noć prevrtao se po krevetu i san mu nije htio na oči. Nešto mu nije dalo mira da oka sklopi. Pratio ga je snažan osjećaj nespokoja, tako da je usput odlučio da svrati do obližnjeg manastira. Prije neki dan vidio je mladog čovjeka kako u Murićima tovari čun nekakvim vrećama. Kad ga je pitao kuda je naumio, momak reče da je odlučio da neko vrijeme provede na Moračniku. Bio je to omanji manastir na istoimenom trouglastom malom ostrvu nalik izdignutoj ploči, toliko niskoj da se činilo da je u ravni sa površinom jezera. Još dok je bio mali, Nika je mamila građevina od nepravilno isklesanog kamena.

Niski zidovi ispred nevelike crkve podsjećali su na sobe pod otvorenim nebom, dok je kula, poput onih iz srednjovjekovnih priča, dodatno gicala njegovu maštu. Nekada je baš tako zamišljao svoj mali dvorac u kome će se jednog dana skućiti. Iako je odavno iskočio iz doba maštanja, i dalje je zaticao sebe kako satima ostaje zagledan u Moračnik. Kad je čuo da momak ima namjeru da se tamo useli, nije mu bilo pravo. Zato je odlučio da tog dana posjeti novajliju na maloj hridi za koju je osjećao da ne pripada nikome do njemu.

Taman je oposlio rabotu po Viru, kupio klupko debelog špaga, pola oke brokava i tutkalo, kad primijeti Zoru s majkom. U rukama su nosile poveće zavežljaje od razbučenog komada kariranog lencuna, svezane u čvrst čvor. Načas je pomislio da prođe pored njih i da se pravi da ih nije vidio, jer ga je bilo stid od Zorine majke. Smio se zakleti da je odavno prozrela što se u njemu zbiva. Bili su na desetinu koraka razdaljine i taman je pomislio da će uspjeti da ih mine bez pozdrava, kad začu Zorin glas:

– Mi danas odosmo – reče umjesto pozdrava. Glas joj je bio promukao, skoro plačljiv.

– De ste to naumile? – onaj nemir od jutros odjednom se šstisnu u pesnicu i udari ga posred grudi. Na tren mu se smutilo pred očima.

– Preko Sutormana i Vrsute, pa put Spiča i Paštovića. Tamo ćemo da zakonačimo, poslije nastavljamo do Boke. Rekoše da tamo ima rabote. Na ove bande nema mnogo sreće za sirotinju ka što smo nas dvije.

Nika obli znoj i oko njega sve se zaljulja. Htjede nešto da prozbori, da im poželi srećan put, ali mu se jezik sveza u stotinu čvorova. Za jedan tren svi njegovi snovi pretvoriše se u maglinu i sve što je dopiralo do njegove svijesti bila je promisao da možda nikada više neće vidjeti Zoru.

Dugo pošto su se rastali, nije mogao da se pomjeri s mjesta. Gledao je ispred sebe, praznog, ukočenog pogleda, obezvoljen.

Zažalio je što ih nije zaustavio i pozvao da krenu s njim put kuće. Kudio je sebe što nije izmislio da otac traži pomoć u vinogradima. Bilo bi bolje da je bilo što prozborio, da se makar raspitao za mjesto u koje su se uputile, umjesto što se ukipio i ćutao kao mula. Činilo mu se da se cijeli svijet oko njega ruši.

Nesvjestan kud hoda, otežalih misli, zatekao se naspram Moračnika. Osim čuna privezanog uz jednu povijenu vrbu uz samu ivicu malog ostrva, nije bilo drugih znakova da se momak na njemu duže zadržao. Niko se ponada da se možda predomislio, čim ga je dočekala negostoljubiva hrid. Ne dvoumeći se, brzo se prebacio do ostrvca i čim je iskočio na muljavo tlo, začuo je ujednačene udarce čekića. Kao da je predosjetio da neko dolazi, momak hitro iskoči ispred Nika. Neko vrijeme bez riječi su se gledali, skoro neprijateljski. Obojica su Moračnik htjeli samo za sebe.

– Što tražiš ođe? – dočeka ga momak, tek koju godinu od njega stariji.

– Kako to misliš? To isto mogu ja tebe da pitam – jednako drčno odbrusi Niko.

– Ovo je manastir. Doša sam da se iskušam, da vidim da li je ovo moj put.

– Ođe nema nikoga godinama. Povremeno se služi služba. Nije ovo mjesto za tebe. Iskušavaj se neđe drugo!

– Ti znaš đe mi je mjesto. Ajde, prođi me se. Imam rabote preko glave i nemam kad da trabunjam s tobom. Dok se ne smrkne, kako znam i umijem treba da ojačam ova vrata – momak navali da zakiva brokvu koja su se zbog nekoliko nesprenih udaraca lako iskrivila.

Niko namjerno ostade po strani. Nije mu palo na pamet da priskoči u pomoć. Skoro da je uživao dok je gledao u momačke nesprenne pokrete. Da nije bio dodatno obezvoljen Zorinim odlaskom, možda bi mu se i nasmijsao u lice, ali mu nije bilo do smijeha. *Izgleda da se svekoliko obrnulo naopako. Sve što sam ikad poželio samo za sebe, danas mi izmiče, jetko pomisli.*

– Kad si već naumio da ostaneš, pridrži mi ovu šticu dok je zacukam.

– Čini mi se da ti ova rabota ne ide baš od ruke – Niko se nerado primače.

– Nema mi druge. Ako do mraka ne popravim ova vrata, noćas ga neću zaspijevat. Opet će ulećet one ptičurine od sinoć. Jedva sam ih počera. Svaka je bila ka najviši kokot. Bog da te sačuva.

– Ne bojiš se dati ptica? – iskreno se čudio Niko.

– Što da se bojim? – momak nije zvučao uvjerljivo. – Samo ih ne volim. Kao dijete, jedne prilike sam se primakao kvočki. Taman se bijahu ispilili pilići. Skočila mi je na glavu. Od tada od svega što je pernato i ima kandže, čim mi se primakne, pasa me jeza, pa da je ka vrabac. Da me koja po noći probudi, tačno bih isvijestio.

– Izgleda da nijesi mnogo kuražan – Niko jedva dočeka da se nasprda.

– I ne kuražim se.

– Kako misliš izdržat na ovom mjestu? Jezero je krcato ptica, i to onih velikih.

– Izdržaću nekako. Dako se priviknem.

– Što ne izabra neko mjesto đe ima ljudi? Ovđe si sam sa sobom. Tada se čeljadetu svašta pričinjava. Zbore da se u gluvo doba noći od Lesendra čuju svakojaki zvuci, s kraja na kraj jezera – namjerno je pritajio glas ne bi li ga još više zastrašio.

– Čini se da je baš ono što mi treba. Malo je izdvojeno, a opet nije mnogo daleko od naroda – glas mu se činio miran.

– Kako misliš da se prehraniš?

– Ima ribe, a i nijesam nešto ješan – iznerviran zbog još jedne iskrivljene brokve, zafrljačio je trulu letvu u stranu. Krupnim korakom primače se Niku i unese u njegovo lice. – Reka bih da ti smeta što sam doša.

– Što da mi smeta? Samo se čudim – zapetlja Niko.

– Misliš li svaki dan ovamo svraćat?

– Moračnik nije tvoj. Još treba da te pitam za dozvolu kad naumim da svrnem. Ovamo dolazim od kada znam za sebe. Ti si nov! Ako ti nije pravo, ajde polako, put pod noge, tamo okle si doša – bio je spreman da se pobije.

– Ovo je mjesto za duhovnike.

– Ne izgledaš mi tako. Od tebe teško da će ikada biti pop.

– Ti si izgleda doša danas samo da smetaš. Nema od tebe vajde, ni pomoći. Najbolje da se vrneš i puštiš me da nekako završim ovu rabotu do mraka.

– Samo ti rabotaj, neću ti smetat. Imam pravo da šetam po ostrvu i gledam đe mi je volja – Niko namjerno navali da se vrti ukrug, izazivajući momka.

– Ovo što zoveš ostrvom pređe se s kraja na kraj u trides koraka. Jes ti neka šetnja – nasprda se momak.

– Za mene je ostrvo i to moje. Veće dosad nijesam vidio. Ovamo sam dolazio kad mi je volja, od kada znam za sebe. Eto, zbog toga sam danas svrnuo da ti to kažem, klapilo te ili ne. I da znaš, svrću kad mi na m padne.

– Svrći ako ti je tolika želja. Samo nemoj da mi smetaš.

– E, vala, jesi u rabotu.

– Ne čini se svaka rabota rukama. Ima i one druge. Često se molim i čitam svete spise.

Neko vrijeme Niko ostade zagledan u zamišljenu tačku pred sobom. Nakratko kao da je zaboravio na Zoru i bi mu krivo što mu je prepirka s momkom skrenula sa nje misli. Naglo skoči i krupnim koracima skoro pretrča do čuna. Začas se našao na drugoj stani jezera. Kad se uhvatio puta, okrenuo se da još jednom pogleda zidine manastira. Tek tada se sjetio da nije pitao momka za ime. *Briga me kako se zove*, ljutnu se u sebi. Već je vrtio po glavi kad će opet skočiti do Moračnika. Ne toliko zbog iskušenika koliko zbog prkosa da mu stavi do znanja da mu nije na kraj pameti da se makne s mjesta koje broji u svoje otkad zna za sebe. Ni slutio nije da se tog dana

zatekao na raskršću i da je ovaj odlazak do male hridi zauvijek promijenio njegov život.

OD RANOG LJETA 1900. DO KASNE JESENI 1903. GODINE. SKADARSKO JEZERO

Kako se potrefilo da Zora i Mitra napuste selo na isti dan kad se iznenada pojavio mrski mu iskušeni, Niko je u tome vidio još jednu nepravdu dovoljnu da se zainati i čim prije ponovo svrati do Moračnika.

Zatekao je momka, do pola listova u vodi, kako pokušava da priveže vršu za dugačku, iskrivljenu pritku, jednim krajem duboko zabodenu u jezerski mulj. Ispletena od pruća i žilavih grana vrbe, vrša je obično bila u obliku kruškolike korpe kojom su se po jezeru lovile ukljeve i jegulje. Čim je primijetio nezvanog gosta, ljutnu se i svom snagom frknu korpu na drugi kraj kratke obale. Ne bi mu milo što je Niko svjedok još jedne njegove nespretnosti.

– Će si, junače? Kako ti prolaze noći? Napadaju li te one nemani od tica? – Niko jedva dočeka da ga takne u strah.

– Nema te nemani koja je od tebe grđa – ljutnu se momak.
– Ti si baš navalio da svako malo svrćeš.

– Rekoh ti, ne dolazim kod tebe. Nego nešto ti ne ide sa tom vršom. Čini mi se da se nećeš mnogo najest ribe – ne izdrža da se ne nasprda.

– Gladan sam mira, a ne ribe! Nego, ajde ti polako za svojom rabotom, a mene se prođi. Ako ti je da šetaš oko manastira, ti zavrti oko njega. Čini što ti je volja!

– Ajde, da ti pomognem. Još kao mali naučio sam da lovim na vršu. Vidi se da ne znaš ćud jezera, nisi odabra dobro mjesto. Vrša se stavlja u sjenovito mjesto, posebno kad voda nije mnogo duboka. Preko nje se navuće trava ili lokvanj, tako da

u nju ne udara sunce. Tek tada možeš računat da ćeš uloviti nešto za objed.

– Mnogo si mi ti pametan!

– Nijesam ja toliko pametan kolika si ti neznalica.

– Ja se ne sramim što ne znam. Najgrđi su oni koji se u sve razumiju, a kad ih malo bolje pogledaš ili oslušneš, zvečka tikve.

– Zato neću krepat od gladi, iako se ne razumijem u te tvoje knjige. Kad budeš dobro ogladnio, ti tada založi nešto od toga čime se veljaš, pa da vidimo ko će duže podurat. Ti ili ja?

– Izgleda da mi je Bog uslišio molitve kad mi je za iskušenje posla tebe. Ne znadoh da ćeš biti teži od svake gladi i žeđi – momak pogleda u nebo i brzo se prekrsti.

– Ne znam što ti toliko smetam – prvi put Niko pokaza da mu je pomalo krivo što sve vrijeme na njega kudi.

Kivno skoči na noge i odvoji se malo podalje od zidina manastira. Sjeo je uz jedan krš pri samoj vodi i neko vrijeme ostao zagledan u poznate obrise Prokletija sa druge strane jezera. Primijeti kako se u daljini zbijaju tamni oblaci uz povremenu sijavicu na koju se nadovezivala potmula tutnjava gromova. Za manje od desetinu minuta jezero se uznemirilo, voda poče da se muti i talasi zapljuskaše po okolnim hridima. Kao omađijan, nije se pomjerio s mjesta. Tek kad su krupne kapi počele da propadaju, Niko podiže glavu, puštajući da kvase njegovo lice. Kao da se nešto u njemu otkočilo, ostao je zagledan u sivilo iznad sebe i sasvim mali komad plavetnila koji je pretekao poput kakvog otvora na putu ka nekim drugim svjetovima. Činilo mu se da se na njega sručilo nebo i da ga svom silinom pritiska. Nije bio svjestan suza koje su se miješale sa kišom, niti mu je dopiralo do svijesti da se predao sopstvenoj slabosti. Od onih koje odmah slome čovjeka, gore su one koje ga polako savijaju i mijenjaju ga do neprepoznavanja. Slutio je da ga bol koji osjeća mijenja i da postaje grđa slika sebe.

– Ajde ovamo! Dolazi nevrijeme – dopre do njega glas.

– Neka! – prkos mu ne dade se makne s mjesta.

– Ajde, budalo, ne inati se! Vidiš da se diglo jezero. Ovo neće skoro menkat! – momak se nadvikivao sa već sada snažnim udarima vjetra.

Niko se kratko dvoumio. Dok se primicao kuli, bio je mokar do kože.

– Bilo mi je čudno kad sam jutros vidio nekakve ptičurine, cijela jata su udarala krilima po jezeru. Možda su predosjetile nevrijeme – spretno je palio fitilj na komadu šterike.

Tinjava svjetlost probi tamu i po zidovima zamračene prostorije zaigraše sjenke. Jedva primjetan sjaj kao da je imao nebesku snagu. Niko osjeti kako ga guši vlaga koja se probijala kroz šupljine kamenih zidova. Naleti vjetra pomjerali su namaknute, škripave letve sa uskih otvora kule, prijeteći da ih svakog časa odvale. Padoše mu na pamet priče od nekada, koje je čuo još kada je bio dijete, o avetima i svakakvim spodobama koje po noći obigravaju po jezeru. Brzo se prekrstio ne bi li rastjerao misli. Tek tada je pogledao u momka pored sebe. Činio se neobično miran za nekog kome je prišio medalju kukavice.

– Znaš, čovjek ne zna koliko može da istrpi. Ponekad lako podnese teret za koji je mislio da ga ne može iznijet, opet, desi se da poklekne tamo đe se najmanje nada. Nekada sam se junačio, svašta zborio. Ne znadoh tada da sam time izaziva sudbinu da me što prije dovede da se suočim sa svojim riječima. Trebalo je vremena da shvatim da baš ono pred čime se junačimo obično skriva neki naš strah. Da nije tako, ne bismo se kuražili, niti bismo to spominjali. Na mjesta na kojima čovjek okori, nekada se uhvatila tanka skrama ispod kojih su rane iz kojih curi bol – činilo se da na svaku prozborenu riječ momak zakotrlja po zrno brojanice.

– Kakva kora, kakva skrama? Ne razumijem o čemu pričaš – ponekad je lakše kad se ne razumije.

– Čini mi se da si krcat nekakvom ljutnjom, a ne znam zbog čega. Ne tražim da mi se povjeriš, još manje da se ispovijediš. Ako nije iz čiste duše i pokajanja, svekoliko je zaludu.

– Što da se kajem? – ne bi pravo Niku.

– Ponekad treba olakšati dušu.

– Nijesam grešan. Niti se kome povjeravam, niti ispovijedam.

– Nije isto kad se nekome povjeriš i ispovijediš. Za ovo prvo tražimo da nas podrže, za ispovijest da nas oslobode. Onaj koji kaže da nije grešan za toliko je u njemu više grijeha.

– Ti sad hoćeš da mi natovariš da sam grdi no što jesam. Znam ja đe sam tanak i đe ne valjam. Ne treba meni nikakav pop da mi otvara oči – Niko se jedva obuzdavao.

– Nije mi bila namjera da zborim o tebi, no o sebi. Sam ne valjam i volio bih da sam jači. Nijesam više mogao da se nosim sa sobom i zato odlučih da se svekoliko predam Bogu, pa kako bude. Moji su vjekovima u krvnoj zavadi sa jednom familijom. Zarad zalutalog metka iz karabina mog pretka, koji je usmrtio momka iz njihove famelje, nastavio se red po kome smo jedni drugima na svaku palu glavu odgovarali još jednom. Nije da nijesu pokušali da nas izmire, ali zaludu. Kad sam se rodio, na isti dan se u njihovu kuću rodila muška glava. Kako su i jedni i drugi strahovali da će se i nama za koju godinu desiti da stradamo iz osvete, odlučili su da obojicu, kad za to dođe vrijeme, predaju Bogu. To im je bio zavjet kojim su konačno stavili tačku na zlo među njima. Isprva mi nije bilo pravo što je baš na mene palo da ispravljam tuđe krivice. Teško mi je bilo kad me je otac tamo ostavio i kad su se za mnom zatvorila manastirska vrata. Kasnije, kad sam se zbližio sa bratijom, počeo sam da razumijem razloge zbog kojih ljudi odluče da tako žive. S vremenom zavoljeh monaški život. Pristao sam da se izdvojim od ljudi i svega što me mami da živim životom ljudi van manastira.

– Kako ti je ime? – iznenada upita Niko.

– Vuko.

– Nemaš neko popovsko ime?
– Misliš kaluđersko? Nemam još. Tek ako izdržim ovo ostrvo i kad se pokažem dostojnim postriga. Molim se Bogu da u tome uspijem.

– Ne znam da li je u meni snage da živim ka ti.

– Sve zavisi što se za sobom ostavlja i od onog što se na drugoj strani dobije. Mnogo toga što nas mami nije vrijedno truda. Kad se čovjek malo bolje zamisli i zapita što mu istinski puni dušu, vidi da je to komadić mira i ljubavi. I ja sam nekada mislio da neko drugi treba da mi podari te osjećaje, nadao se da će taj neko da se pojavi da me daruje spokojem. Tek kad sam se odvojio od onih koje sam najviše volio, koji su me tješili kad mi je bilo najteže, shvatio sam koliko je ljudska duša usamljena, pa opet duboka. Kad zaviriš u sebe, vidiš da je svako od nas zapravo sam i pored ljudi koji su oko njega. Svako nosi svoju muku, diše samo svojim plućima, samo svoje korake troši.

– De je tu Bog ako smo sami?

– Bog je u nama. Ne treba obožavati ljude, valja obožiti sebe.

– Ništa te nijesam razumio.

– Neka, razumjećeš kad bude vrijeme. Nije mi bila namjera da ovoliko pričam o sebi, samo htjedoh da znaš zarad čega sam tu.

– Čini se da je menkalo nevrijeme – Niko jedva dočeka da skrene priču.

– Izgleda da jeste.

– Odoh sad. Doći ću za koji dan da ti pomognem da na-
končamo onu vršu.

– Fala ti.

Prije no što je iskočio napolje, Niko se obrnu:

– Ne rekoh ti, zovem se Niko.

– Znam.

– Okle znaš?

Vuko slegnu ramenima i kratko se osmijehnu.

Nakon tog dana Niko poče češće da svraća do Vuka. S vremenom sve su se manje prepirali. Ponekad bi od jutra do mraka o svemu i svačemu pričali, a bilo je dana da ni riječ ne prozbore. Kad bi zatekao Vuka u molitvi, Niko je znao da ostane pritajen uz ćošak crkve, pokušavajući da sroči neku svoju. Dešavalo se da mu se lako slože misli, češće su se preplitale i mutile. Isprva ih je stidljivo mrmljao sebi u bradu, da bi kasnije jasno izgovarao svaku riječ. Osjećao je njihovu snagu, koja ga je cijelila, umivala i bistrila mu um.

Snjegovi su više puta zabijelili vrhove Prokletija i velika jata ptica nekoliko puta su preletjela jezero seleći se sa jedne na drugu bandu svijeta. Sjećanja na Zoru preobratala su se u sabijenu čežnju o kojoj je nerado mislio, iz koje bi tek ponekad iskočio, obično danju kad bi mu kakva rabota skrenula misli, dok bi noću, u sate kad se tijelo primiri, iznova zagrebala po njegovoj duši ne dajući mu do dugo da zaspi. Godina se brzo nadovezala na prošlu i načela onu što slijedi. Te jeseni hladnoća je poranila. Danima su vjetrovi kotrljali studen niz obronke kamenitih planinskih litica, uvlačeći u ljude kostobolju i mrzovolju. Niko se spremao da pođe do Vuka. Obećao je da će donijeti omanju bačvu da u nju osole skobalje. Prije neki dan našli su vrše krcate ribom čim su ih pomjerali niz jezero, bliže Bojani, podalje od Moračnika.

Dugo je kucao na vrata kule. Vuko se nije oglašavao, niti se odazivao na njegove glasne pozive. Taman kad je naumio da krene nazad, iskočio je uplakanog lica. Nije pokušavao da sakrije suze. Niku bi jasno da ga je nešto slomilo.

– Donesoh bačvu za one skobalje – smeteno promrmlja Niko.

– Fala ti. Ne mogu sad oko toga. Oprosti – nespretnim šakama Vuko navali da trlja obraze.

– Što ti je?

– Slab sam. Mišljah da sam malo jači.

– Ako mene pitaš, nije tako. Još ne sretoh čovjeka tvoje snage. Ne snagom u tijelo, no u glavu. Da nije tako, ne bi se okuražio na sve ovo. Što ti bi odjednom?

– Snaga nije kuraž, još manje junačenje. Snaga se mjeri trpljenjem, koliko može da se izdrži. Jesam kuražan, ali izgleda da ne umijem da istrpim do kraja. Već neko vrijeme kleca mi volja.

– Kako to da si odjednom pokleknuo? Koliko juče si drukče zborio i bio siguran da ćeš sve iznijet do kraja. Koliko godina si na Moračniku?

– Dosta. Pune tri. Čovjek padne kad se najmanje nada. Dok je pripravan, svemu je naredan. Ne mogu ja ovo izdržat do kraja. Mislio sam da će mi prijati samoća, a desilo se da mi teško pada, da jedva čekam da svrneš, da imam sa kim da prozborim. Nada sam se da ću više vremena provesti u molitvi, a svako malo eto me po jezeru, ka da sam tu da po cijeli dan lovim skobalje. Bojim se da sam precijenio sebe.

– Nemoj misliti da i mene ne gone moje aveti.

– Vidim da te ne drži mjesto u potonje vrijeme. Kad dođeš, vrtiš se ukруг oko manastira po stotinu puta.

– Odlučio sam da krenem za Boku – brzo reče Niko, kao da je htio da preduhitri misao zbog koje bi mogao da se predomisli.

– Što ćeš tamo?

– Moram nešto da provjerim.

– Kad si to odlučio?

– Evo sad. Što si ti naumio?

– Viđeću. Možda se vratim u stari manastir, mada znam da će se sprdati sa mnom da sam prije tamo no ovamo.

– Sve je to iskušenje.

– Pravo zboriš. Ne kušamo se snagom, već slabostima.

Na rastanku nijesu se pozdravili, mada su obojica znali da se više neće sresti. Duboko u sebi Niko je slutio da ga je susret sa Vukom zauvijek promijenio. Naveo ga je da se nad sobom zamisli, postane odlučan i očvršne u namjerama.